

DEUTE EXTERN

Marta Torres, Observatori del Deute en la Globalització. 2003.

Índex:

1. Què és el deute extern?
2. El deute extern és injust, immoral i il·legítim
3. Com neix i el com i perquè creix?
4. Actors
5. Espanya com actua?
6. Deute Extern i Desenvolupament
7. La Societat Civil

1. QUÈ ÉS EL DEUTE EXTERN?

El deute extern és el diner que els països del Sud deuen als bancs, als països del Nord i a les Institucions Financeres Multilaterals (FMI, BM i Bancs Regionals) com a conseqüència dels préstecs que els seus governs varen rebre en el passat i als quals no poden fer front en l'actualitat.

El deute extern dels països empobrits és de 2,5 bilions de dòlars USA l'any 2000. Aquest deute representa un 5% del deute mundial. És a dir, que pel sistema financer internacional, la cancel·lació o no del deute extern no seria quantitativament tan important, mentre sí que ho és pels propis països del Sud.

El servei del deute és allò que es paga (amortització i interessos) cada any, i per tant allò que els països del Nord rebem cada any. El servei del deute, que el Sud paga al Nord, és set vegades tota la AOD (Ajuda Oficial al Desenvolupament) que el Nord dóna o presta al Sud, per l'any 2000.

2. EL DEUTE EXTERN ÉS INJUST, IMMORAL I IL·LEGÍTIM

El problema del deute dels països empobrits, a més d'un greu problema econòmic (ja que absorbeix recursos econòmics absolutament necessaris per assegurar el benestar de la població), és un problema de justícia social.

El Deute Extern és Injust, Immoral i Il·lícit:

- Es tracta d'un deute **injust** perquè surt de les necessitats del Nord, tant en els seus orígens a causa d'un excés de liquidesa als bancs, com amb els crèdits FAD per garantir el seu propi comerç exterior.
- La **immoralitat** del deute es deu també a obligar a grans sacrificis a la població per pagar crèdits que serviren per realitzar obres faraòniques o compra d'armament o enriquiment personal de dictadors, en la seva gran part. El concepte de deute odiós (préstec atorgat a un govern il·legítim i utilitzat per enfortir el règim i reprimir la població) és part del deute il·legítim.
- A demés, l'origen d'una part del deute, és total o parcialment **il·lícit**: alguns préstecs foren ficticis i només serviren per dissimular maniobres financeres irregulars realitzades per comú acord entre els bancs creditors i els suposats deutors.

És sabut per tothom que alhora que s'exigeix el pagament del deute s'estan ofegant les economies del sud. Potser té alguna cosa a veure que les negociacions sobre deute es realitzen en institucions antidemocràtiques, i com era d'esperar sota tutela dels països del Nord.

Però resulta a demés que el deute ja ha estat pagat: En els últims 20 anys els països de la perifèria han pagat 7 vegades el deute de 1980 i encara deuen 4 vegades aquesta quantitat: ¿1 - 7 = 4?

Hauria de ser el Nord qui pagués al Sud, en concepte de deute històric (espoliació natural i cultural, esclavatge, ...), de deute ecològic (degradació del medi i explotació dels recursos naturals), i de deute social (explotació laboral).

3. COM NEIX I EL COM I PERQUÈ CREIX?

L'ORIGEN...

encara que deute n'ha existit sempre, el problema del deute es fa evident als anys 70...

- Després de la Zona Guerra Mundial Europa està empobrida mentre que EUA s'ha enriquit. Comença la reconstrucció d'Europa a través del Pla Marshall, el naixement de les institucions de Bretton Woods i la potenciació de la liberalització comercial. Aquesta expansió ràpida, sobretot dels EUA necessita recórrer al finançament exterior (dèficit en la balança comercial dels EUA). Els pagaments nord-americans cap a Europa, pels seus deutes contrets, s'anomenen eurodòlars.
- És en aquests anys també que comença el procés de independència de les colònies. Els països del Sud mantenen un creixement estable, sent el d'Àfrica el més reduït, a causa de la seva tardana independència i mala gestió de les fronteres.
- L'any 1971 els EUA devaluen unilateralment el dòlar i provoquen un canvi radical dins del sistema monetari internacional (SMI) passant d'un sistema de tipus de canvi fixes a canvis variables. Això significa la pèrdua de valor de moltes monedes locals i l'augment dels tipus d'interès.
- L'any 1973 arriba la crisi del Petroli provocada per un increment del preu del cru, acordat per la OPEP. Els preus arriben a quadruplicar-se. Els beneficis dels països petrolers (generalment dòlars) s'inverteixen en bancs dels EUA o europeus i rebran el nom de *petrodòlars*
- Tant els petrodòlars com els eurodòlars suposen un abundant líquid als bancs en dòlars que circula a nivell mundial. Aquest líquid financer calia invertir-se, i no era

possible a Europa o EUA que estaven en crisi i per tant no tenien cap necessitat d'endeutar-se. Llavors és quan la banca privada veu en els països del Sud un client perfecte, doncs els estats no poden declarar-se insolvents, i estan necessitats de divises pel seu desenvolupament. Allà ofereixen diner fàcil i abundant, i on es troben sovint negociant amb funcionaris incapaços, irresponsables o corromputs, amb governs antipopulars o militars repressius. Els préstecs es donen a un interès variable, llavors baix.

- A finals dels 70s l'objectiu en els països del Nord és frenar la inflació, com estimulen Reagan a EEUU i Thatcher a UK, pel què augmenten els tipus d'interès. Aquesta acció fa insuportable el pagament del deute dels països de la perifèria i comença pròpiament la crisi del deute extern.

Mèxic dóna la veu d'alarma l'any 1982...

- Mèxic declara que no pot pagar el deute. En altres països no poden afrontar ni els interessos d'aquest deute. Davant el perill d'acabar amb el sistema financer, sorgeixen diverses iniciatives per fer front a aquesta situació (Plans Brady, Pla Baker, Ajustament Estructural ...), les més comunes es basen en la reestructuració del deute (ampliació del termini del préstec, renegociació dels interessos, etc.) i en l'oferiment de nous préstecs per fer front al pagament dels antics préstecs. A vegades aquests nous préstecs estan condicionats a l'adopció de certes polítiques econòmiques per part dels governs deutors, com és el cas dels Préstecs per Plans d'Ajustament Estructural del FMI i el Banc Mundial. D'aquesta manera es segueix perpetuant el deute (deute extern, deute etern).

PERQUÈ CREIX ENCARA...

- *Els països empobrits necessiten divises per:*
 - Importar. Per exemple, hi ha països que no compten amb fonts d'energia pròpia.
 - Desenvolupar un teixit industrial.
 - Finançar dictadures, conflictes armats...
 - Pagar l'amortització i els interessos de dels seus deutes
- *D'on poden aconseguir finançament:*
 - Capacitat d'estalvi. Però...és nul·la en la majoria de països i la financiació fiscal és dèbil i basada més en impostos indirectes que en directes, el qual no afavoreix la redistribució.
 - Comerç internacional. Però...està desequilibrat: caiguda de preus de les matèries primes i alça de preus dels productes manufacturats.
 - Crèdits interns i Emissions de bonus. Però...no hi ha estabilitat política, ni fiabilitat pels inversors, ni abundància d'inversors.
 - Remeses d'immigrants. És de gran importància per molts països.
 - Ajuda Oficial al Desenvolupament. Però...no és segura ni continuada i cada vegada imposa més condicions.
 - Endeutament Extern.

Abocats doncs a un endeutament extern, que no para de créixer, i que es veuen obligats a retornar per por a sortir de l'espiral de crèdit mundial. Les raons d'aquest creixement sostingut són:

- ✘ El deute dels propis països augmenta ja que assumeixen el deute privat d'aquelles empreses que fan suspensió de pagaments.
- ✘ La contínua necessitat de nous (i pitjors) préstecs per pagar els anteriors. L'interès efectiu que es pagava sobre el deute extern entre 1980-85 era del 16,8%, com a mitjana en sis països deutors, mentre el mitjana pels països industrialitzats era del 4,35%.
- ✘ Les inversions productives derivades dels préstecs han estat mínimes. La majoria de crèdits foren i són mal utilitzats (compres d'armes, productes de luxe...).
- ✘ La fuga de capitals: el mateix diner que surt d'un banc com a préstec cap a un país empobrit, torna al banc com a dipòsit de capital fugat. Aquest diner, pel país receptor, només serveix per empobrir-lo més, per partida doble. Els beneficiats són els evasors (rics als països empobrits) i el banc.
- ✘ Disminució del volum d'exportacions degut a la recessió econòmica mundial i deteriorament dels termes d'intercanvi.
- ✘ La privatització de les poques empreses públiques que donen beneficis, conclou amb el reciclatge d'aquests beneficis cap als països dels nous propietaris, mentre que el valor de la seva venda serveix tot just pel pagament d'interessos del deute.
- ✘ L'actuació de les companyies transnacionals per la sortida de divises que suposen (repatriació de beneficis, abonaments per patents, marques...).

4. ACTORS

A qui acudeixen els països empobrits, en busca de finançament?

1. Bancs i entitats financeres comercials (BBVA, BSCH, Popular...)

⇒ es contrau Deute Privat
58,38% (2001) del deute total

2. Guberns del Nord

⇒ es contrau Deute Bilateral
25,86% (2001) del deute total

3. Organismes Multilaterals (FMI, BM, i bancs regionals de desenvolupament com BID, BafD, BAD, BERD, BEI)

⇒ es contrau Deute Multilateral
15,76% (2001) del deute total

Com actuen aquests actors?

1. *Bancs Comercials*: Tot i la importància quantitativa d'aquest deute, és sobre el que menys informació hi ha disponible, degut a la manca de transparència dels bancs comercials i els mercats financers al respecte. L'única manera possible d'actuació pels bancs comercials és aquella que augmenti els beneficis de la seva institució. Existeix el club de Londres, que és on es reuneixen els creditors privats en cas d'haver de renegociar un deute.

2. *Governos del Nord*: en principi cadascun d'ells actua pel seu compte, segons la seva ideologia i interessos, encara que cada vegada menys, doncs existeix el club de París, on es reuneixen els creditors i actuen al "unísono" davant d'un país deutor que no pot fer front als pagaments del seu deute.

3. *Institucions Financeres Internacionals (IFIs)*: Durant anys el FMI i el BM negaven que fossin necessaris alleugeriments del deute, però a finals dels 80s rectificaren. Com a conseqüència, algunes escasses receptes d'alleugeriment de deute s'han implementat, incloent la Iniciativa pels Països Empobrits Altament Endeutats (HIPC) iniciada al 1996. Totes les mesures preses han estat inadequades, com s'ha acceptat des de l'interior d'aquestes institucions a partir de l'any 1999.

La crítica més important és que les IFIs s'han dedicat a fomentar iniciatives per assegurar-se el cobrament del deute i estendre una política neoliberal que fomenta el lliure comerç, el qual afavoreix només a una minoria rica. El seu discurs és que un creixement econòmic portarà a la reducció de la pobresa. Les seves polítiques es guien segons els objectius de inflació, balança comercial i dèficit pressupostari, obligant a la reducció dels salaris i les pensions; disminució de despeses socials (salut, educació i benestar) i de les subvencions als béns de primera necessitat; major debastament del mercat interior de béns necessaris i a una disminució de les importacions.

4. *Governos del Sud*: Tot i la situació en la que viuen, aquests països no poden fer més que continuar pagant, en la mesura del possible, els aproximadament 2.000 milions de dòlars anuals en servei de deute. De fet tenen molt poca llibertat de maniobra. Si es neguen a pagar els poden tancar l'aixeta de nous préstecs i ajudes. I la majoria d'aquests països depenen de les inversions, préstecs i ajudes estrangeres per poder sobreviure, per poder invertir en un mínim de infraestructures de producció, salut, educació.

5. ESPANYA, COM ACTUA?

El total del deute extern contret amb el govern espanyol és, segons el "Ministerio de Economía", a finals de l'any 2000 de 12.080 milions d'euros, és a dir, el 1,84% del seu PIB o el 2% del deute bilateral mundial.

La seva política enfront del problema és atorgar nous crèdits enlloc de fer cancel·lacions, o programar conversions de deute que permetin l'entrada de les empreses espanyoles en mercats estrangers enlloc de fer conversions de deute per desenvolupament. En general, no és un país capdavanter amb iniciatives de cancel·lació, ni té de moment, cap intenció de ser-ho.

El seu principal deutor és Amèrica Llatina, amb el 38% del total del deute amb Espanya, seguida del Magreb amb un 25% (dades de 1999).

El mecanisme espanyol de generació de deute es basa en els crèdits FAD i a les fallides cobertes per CESCE:

-FAD (Fons d'Ajuda al Desenvolupament) són crèdits a l'exportació finançats per l'Administració espanyola i gestionat des del "Instituto de Crédito Oficial" (ICO). Tenen

per objecte l'exportació de béns i serveis produïts a l'Estat espanyol a països del Sud, amb unes condicions més favorables que les de mercat. Tanmateix, són computables com a Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD). Els FAD no només són generadors de deute sinó que a sovint suposen una competència deslleial per les empreses locals dels països del sud, ja que afavoreixen l'entrada de productes espanyols que, d'alguna manera han estat subvencionats mitjançant aquest mecanisme.

-CESCE, deute originat en les fallides indemnitzades per la *Compañía Española de Seguros de Crédito a la Exportación*, CESCE. És el primer instrument en importància en el conjunt del deute contret amb l'Estat espanyol (51% total del deute).

Aquest es pot produir a partir d'un intercanvi comercial entre una empresa espanyola i una altra d'un país del Sud. En l'operació participen també dos bancs, un primer espanyol que és el finançador de l'empresa espanyola, i un segon, que garanteix l'empresa del país importador i fa de contrapart amb el banc espanyol.

El funcionament és el següent:

Quan existeix una relació de compra-venda entre dues empreses, una espanyola i una altra d'un país del Sud, es fan un seguit de passos abans de procedir a l'intercanvi de béns. Primer, l'empresa espanyola comunica l'operació al seu banc comercial, amb la intenció que aquest l'accepti i el financi. El banc espanyol, per acceptar, demana una garantia de l'operació mitjançant una assegurança CESCE. Aquesta companyia estudia el cas presentat per l'empresa espanyola junt amb el seu banc, i en el cas de donar-lo per bo (l'estat del Sud haurà d'avaluar l'operació comercial) es compromet a cobrir l'operació fins a un 97% del seu valor total. Amb l'operació assegurada, l'empresa espanyola exporta els seus béns cap a l'empresa del Sud i cobra del seu banc espanyol el 100% de l'operació. A partir d'aquí poden passar dues coses:

► L'empresa importadora paga els béns importats del Nord al seu banc, qui transfereix els diners cap al banc espanyol.

► L'empresa importadora no paga. L'empresa doncs s'ha declarat en fallida o simplement ha desaparegut i el banc espanyol no rep cap transferència de diners per a l'operació realitzada. Llavors aquest banc reclama a CESCE la indemnització contractada per a l'operació en qüestió. CESCE haurà de fer efectiu el 97% de l'import total al banc espanyol. El 3% que li resta per cobrar passa a ser deute privat que acumula amb el país de l'empresa importadora del Sud. En aquest moment CESCE és qui no ha cobrat i qui reclamarà a l'estat del Sud el pagament de l'operació. Aquest pagament, si no es realitza a l'acte, passa a ser deute bilateral entre Espanya i el país del Sud, avalador de l'operació. D'aquesta manera, el deute, que durant un temps ha estat en mans d'una empresa privada, passaria a mans de l'Estat, el qual acudiria a negociar al Club de París.

La **conversió de deute bilateral** és un acord amb el qual l'Estat cancel·la part del deute que li deu un altre Estat, a canvi de que aquest es comprometí a invertir al seu país el diner alliberat en aquesta cancel·lació. Les inversions poden ser públiques o privades.

En el cas de l'estat espanyol, en ambdós casos intervé una empresa espanyola que és qui més es beneficiarà de l'operació, obrint-se a un nou mercat. En general les conversions no tenen en compte els costos socials, econòmics, ambientals, ni la pèrdua de teixit productiu que es produeix al privatitzar sectors estratègics.

6. DEUTE EXTERN I DESENVOLUPAMENT

"Tan severa ha estat la irritant càrrega del deute sobre la gent ordinària als països penats de deute extern que el seu impacte destructiu és comparable només al d'una

guerra, amb l'única diferència que són nenes i no soldats els que moren" Professor Adebayo Adedeji, UN Economic Commission for Africa.

El Deute Extern és un mecanisme d'opressió que impedeix el desenvolupament dels països del Sud (fins i tot s'ha parlat de nou mecanisme d'esclavatge).

A causa de l'estructura articulada pel Deute Extern el creixement econòmic i els ingressos als països són enormement vulnerables a diverses situacions de crisi i desastres naturals. Això passa donat el fet que són països altament dependents de l'ajuda externa, exporten una reduïda gamma de mercaderies, són vulnerables a les fluctuacions de valors de les seves importacions i les seves reserves tenen una cobertura limitada. El desenvolupament així no és possible.

Les polítiques de les IFIs, o els plans estructurals als que sotmeten els països del Sud a canvi de nous préstecs o renegociació dels antics, impliquen com hem dit anteriorment, la reducció dels salaris i les pensions, és a dir un menor poder adquisitiu i tancament de petites i mitjanes empreses; disminució de despeses socials (salut, educació i benestar) i de les subvencions als béns de primera necessitat. No semblen aquestes polítiques encaminar-se cap al desenvolupament dels països del Sud.

La conclusió més important és que mentre els països empobrits segueixin destinant recursos al pagament del deute, aquest recursos no poden destinar-se a lluitar contra la pobresa i la fam. Doncs, l'any 2001, setze països van gastar més en el servei del deute que en salut dels seus ciutadans i deu van destinar al pagament del deute més del que gastaren conjuntament en educació primària i salut.

Les conseqüències per aquests països són:

- més de la meitat de la població viu per sota del llindar de la pobresa (menys d'un dòlar al dia)
- una persona de cada tres no tenen accés a l'electricitat, un de cada cinc no tenen accés a l'aigua potable, un de cada sis és analfabet, un de cada tres sofreix desnutrició
- al voltant d'una cinquena part dels nens moren a causa de malalties que poden prevenir-se fàcilment
- gairebé 50 milions de nens i nenes no van a l'escola
- no hi ha hospitals, la gent l'Àfrica no sap que mor de SIDA, no hi ha seguretat alimentària
- polarització de la societat entre els que poden tenir accés als serveis privats ('globalitzats'), i els que no ('exclusos' del sistema)
- 'maquillat' del mercat laboral

La comunitat internacional s'ha compromès a la consecució dels objectius internacionals de desenvolupament proposats per l'any 2015. Aquests objectius inclouen reduir a la meitat la pobresa mundial, aconseguir una educació primària universal gratuïta i de bona qualitat i reduir la mortalitat infantil en unes dues terceres parts, entre d'altres. De totes maneres, s'està demostrant darrerament, que els Objectius del Mil·leni no són més que un discurs, paraules ben articulades, que no tenen cap relació amb la realitat.

Amb les tendències actuals, la majoria dels països no arribaran a aquests objectius (ho ha admès fins i tot el Banc Mundial). El primer pas per afrontar aquests objectius és anar

més enllà d'un simple alleugeriment de deute i acabar definitivament amb la llosa que suposa aquest deute.

7. LA SOCIETAT CIVIL

Des de la societat civil, ONGs, associacions i moviments socials molt diversos han reaccionat des de fa temps davant d'aquesta situació, reclamant una solució a aquesta problemàtica.

A l'any 1999, després d'una llarga campanya internacional, la coalició Jubileu 2000 (que agrupava associacions d'arreu del món), va presentar prop de 24 milions de signatures que reclamaven, en motiu de la cimera del G7 a Colònia, l'abolició del deute extern dels països empobrits.

A l'estat espanyol el mateix any es van iniciar dues campanyes, que van tenir el seu moment àlgid al 2000: la de Deute Extern, Deute etern? (Justícia i Pau, Càrites, Mans Unides, CONFER) que va aconseguir 1 milió de signatures que va presentar al Congrés de Diputats; i la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern (promoguda per la XCADE), que va mobilitzar més d'un milió de persones que van donar el seu vot per la cancel·lació del deute el 12 de març de 2000.

Han sorgit els observatoris mundials de deute extern dedicats a l'activisme d'investigació per conèixer, difondre, i denunciar el problema del deute. Un d'ells és l'Observatori del Deute en la Globalització: www.debtwatch.org

Què es pot fer?

- Seguir informant i formant-nos sobre les causes i conseqüències del Deute Extern
- Seguir fent pressió als nostres governs i les institucions financeres internacionals per a que cancel·lin el deute dels països empobrits, assegurant-nos que els recursos alliberats s'inverteixen en el benestar de les poblacions del sud, implicant aquestes poblacions en la gestió d'aquests recursos.
- Denunciar la situació als mitjans de comunicació, i també a les nostres entitats, treball, amics, etc...